

MLADI PREKMUREC

MAJ — JUNIJ

Sidika Pörš: Sezonsko izseljevanje v Prekmurju * *Pajlin*: Pomladi pet prešlo je * *Dina*: Jaka * *Ferdo Godina*: Nova doba Novin * *Frida Kovačeva*: O prekmurskem narečju * *Ferdo Godina*: Iz pisma uredniku * *I. Vrhovec*: Zopet na križišču * *Marika Kardoš*: Nekoč * *Ž. Z. R.*: Tabor v Kamovcih * *Boris Igor*: Gospod Emanuel * *Vran*: Misli o kritiki in kritiki * *Bilkič Franc*: Borovo gostüvanje * *Erna Muser*: Prekmurska pesem * *Fred Kališ*: Veselo pisemce * Zapiski

MLADI PREKMUREC

izhaja v dvojnih številkah petkrat letno v Murski Soboti. • Tiska ga Prekmurska tiskarna, za tiskarno odgovarja Hahn Izidor v M. Soboti.

Izdaja za konzorcij in za uredništvo odgovarja dr. Vadnal Ludvik v M. Soboti. • Rokopise in dopise sprejema urednik Šiftar Ivan, akademik, Petanjci, pošta Rankovci. • Rokopisi se ne vračajo.

Naročila, reklamacije in oglase sprejema Uprava Mladega Prekmurca v M. Soboti, Aleksandrova cesta. • Cene oglasov po dogovoru.

Letna naročnina 30 din, za dijake in visokošolce 20 din, za inozemstvo 50 din. • Št. ček. računa 17.862.

Uredništvo se priporoča za knjige v oceno.

N A R O Č N I K O M

Vse, ki nam doslej izišlih števil (1—4) niso vrnil, smo vpisali za redne naročnike. Prilagamo položnice s prošnjo, da nam cenjeni naročniki čimprej nakažejo vso ali vsaj pol naročnine. Priporočamo se za prispevke za tiskovni sklad (vsoto sporočite na hrbtni strani položnice). • Ker obsega letnik 10 števil, julija in avgusta Ml. Prekmurec ne bo izšel; dvojna številka za september in oktober (7—8) bo izšla okrog 1. oktobra.

*

Uredništvo sporoča, da se bo Trdkov članek „Gospodarsko življenje v Prekmurju“ nadaljeval v prih. številki, ker je bil avtor na orožnih vajah. • Zaradi obilice gradiva smo morali nekaj prispevkov, ki smo jih sprejeli zadnje, odložiti za prihodnjo številko.

Sezonsko izseljevanje v Prekmurju

Sidika Pörš

Prekmurje je bilo stoletja ločeno od slovenskega narodnega telesa. Ljudstvo je živelo odtrgano od sveta in zelo skromno. Zadovoljilo se je s koruznim kruhom, z obleko iz grobega domačega platna ter s tem, da so imeli pozimi pri hiši par čevljev, da so v njih vsi člani družine hodili izmenoma ob nedeljah v cerkev. Najrevnejši so si iskali zaslužka po Ogrskem, da so laže pretolkli zimo. V kulturnem pogledu se Ogrji niso nikoli dosti brigali za Prekmurje. Prekmurski človek je bil zanje le „büdös Tót“. Ob koncu svetovne vojne, ko se je začela v Prekmurju dvigati narodna zavest, so se Ogrji nekoliko razgibali. Vendar niso mogli prepričati Vendov, da je njihova domovina Madžarska. V vasicah ob Rabi vedo, kljub velikemu narodnostnemu pritisku, še zdaj povedati celo otroci, da so Vendi, a ne Madžari. Prevrata 1919. leta je dal ljudstvu možnost, da se kulturno in narodnostno dvigne.

Z letom 1919. se je v Prekmurju marsikaj izpremenilo, vendar so problemi, ki težijo ljudstvo, ostali, kajti Prekmurje s svojimi 935,6 km² ne more dati kruha skoraj 100.000 prebivalcem. V ravninskem delu znaša povprečna gostota 88, na Goričkem pa 110. Gorička ilovica in prod ne dajeta dovolj za življenje, bedo povečuje tudi suša v poletnih mescih, ob Muri pa pomladanske in jesenske poplave. Vremenske neprilike se tem bolj občutijo, ker se 85% prebivalstva bavi s poljedelstvom. Glavni pridelki, žito, koruza in krompir, ne presegajo domače potrebe, vendar prodajajo na Goričkem krompir, na Ravenskem pa pšenico. To si seveda pritrugajo od ust, da imajo za najmanjše izdatke. Poleg tega izvažajo Prekmurje precej živine, sadja in lesa. V zadnjih letih so se uspešno razvile mesna, mlinska in tekstilna industrija, ki pa zaposlujejo le nezaten del prebivalstva.

Prekmurje je prenaseljeno in premalo rodovitno. Razen tega je tudi zemlja neenakomerno razdeljena. Pred prevratom je imelo 11 madžarskih in nemških fevdalcev 52,1% vse obdelane zemlje. Agrarna reforma je posestno stanje izpremenila, dopušča pa še vedno prevelik maksimum zlasti pri gozdovih, ki so glavni del narodnega bogastva. Na mesta prejšnjih zemljiških gospodov je prišlo nekaj denarnih meščanov. Kmetje, ki so tlačani grofom in so dobili ob reformi nekaj zemlje, so se navezali nanjo in delajo zdaj na novih

veleposestvih od zore do mraka, ponavadi za 10 dinarjev na dan, ker sicer ne morejo živeti. Nekaj zemlje so dobili tudi dobrovoljci in kolonisti, ki so prenaseljenost še povečali. Mnogi dobrovoljci so zemljo takoj prodali.

Agrarno reformo nam lepo predočuje Rakičan kot tip ravninske in Dolič kot tip goričke vasi.

V Rakičanu je pripadlo 46,3⁰/₀ zemlje domačinom; dobrovoljcem, kmetijski šoli in veleposestvu 37⁰/₀; posestnikom iz sosednjih vasi 14,5⁰/₀; ostanek pa je javna last. V Doliču ima 145 domačih posestnikov 60,1⁰/₀ zemlje, en meščan 36,5⁰/₀, ostanek pa pripada posestnikom iz sosednjih vasi in občini. Število malih posestnikov se je z agrarno reformo znatno dvignilo. Mnogi so zemljo izgubili, ker je bila odkupnina določena v času krize in ker niso imeli potrebne- ga orodja.

Če upoštevamo, da je na Goričkem potrebno za petčlansko družino vsaj 12, na Ravenskem pa 6 oralov zemlje, ugotovimo po statistikah, da je na Goričkem 80⁰/₀, na Ravenskem pa 40⁰/₀ posestev pasivnih. Pasivnost povečuje tudi porast prebivalstva, ki je močan, čeprav zadnja leta nazaduje število porodov.

Vse te razmere so stvorile nov stan, ki je v Prekmurju zelo močan, saj štejemo 80⁰/₀ prebivalstva k agrarnemu proletariatu. Boj za obstanek, v katerega so jih pahnila razmere, je prisilil ljudi, da so začeli odhajati v tujino po kruh. Trdo življenje je napravilo iz Prekmurca delavnega in sposobnega sezonca.

Že pred vojno so bajtarji, katerim posestvo ni donášalo dovolj za življenje, delali po marofih kot najemniki. Kjer marofov ni bilo, so se moške zbrali v času mlačve ter odšli s cepci peš na Ogrsko. Tam so se udinjali pri večjih posestnikih. V plačilo so dobivali merico. Ker je bil zaslužek dober, so hodili v vedno večjem številu in so že ob koncu mlačve sklenili z gospodarjem pogodbo za drugo leto. Kmalu bo preteklo sto let, odkar so naši pradedje začeli hoditi po svetu za kruhom in boljšim življenjem. V začetku so hodili le Goričanci, pozneje tudi Ravenci. Ko so 1880 pričeli Madžari saditi sladkorno peso, se je začela 6 do 7 mesečna sezona, kar je trajalo od 1904 do svetovne vojne. Delavce so vodili na delo v večjih skupinah palirji, ki so sklepali pogodbe med gospodarjem in delavci. To so bili po navadi ljudje, ki niso imeli niti malo socialnega čuta, ki so s tem, da so delavce priganjali k delu ter jih prikrajševali pri hrani in plači, kmalu obogateli. Na račun delavcev so si vse privoščili. Delavke niso bile nikoli varne pred njimi. Še danes imajo palirji nad delavci veliko

oblast, vendar je nekateri ne izrabljajo v toliki meri, kot so jo некоč, ker ljudje dobivajo smisel za samopomoč in organizacijo.

Med svetovno vojno, ko ni bilo mož, so pričele hoditi na sezonsko delo v večjem številu tudi ženske. Dela je bilo mnogo in ker je bila ženska delovna sila cenejša od moške, so začeli delodajalci najemati bolj ženske. L. 1929. je bilo 35⁰/₀ žensk, 1931. l. 40⁰/₀, njih število je narastlo celo na 60⁰/₀.

S prevratom se je pohajanje na sezonsko delo preusmerilo. Na Ogrsko so sicer še hodili, toda zaslužek je bil malenkosten zaradi spremembe valut; žito, ki so ga prislužili, so s težavo spravili čez mejo. V Ameriko jih je odšlo precej tudi po svetovni vojni kakor pred njo. Iz goriških vasi (Stanjovci, Adrijanci, Ženavlje, Šulinci in Neradnovci) se je izselilo v prvih desetih letih po vojni 15—20⁰/₀ prebivalcev. Vračajo se le onemogli, ki v tujini niso dobili domovinskih pravic, ostale pa štejejo med stalne izseljence. V Ameriki so naši drugo domovino; le spomin na svojce, morda tudi hrepenenje po kočicah med goriškimi hribčki ali po prekmurški ravnini jih veže z domovino.

Velika večina sezonskih delavcev išče zdaj dela v Vojvodini, Franciji in Nemčiji. Nekaj jih pa je zaposlenih tudi v rudnikih in tovarnah po Sloveniji.

V Vojvodini so zaposleni pri žetvi, pri obdelovanju koruze, sladkorne pese, semenja in v vinogradih. V manjši meri hodijo na delo v sladkorne tovarne. Delo na veleposestvih v Vojvodini je skrajno naporno. Delavci, mnogokrat mladina 15—16 let, delajo dnevno 14 do 18 ur pri nezadostni hrani za 10—20, včasih celo za 8 dinarjev. Vodijo jih palirji, ki jih prikrajšujejo na najrazličnejše načine. L. 1939. beleži znatno število primerov, ki so prišli v roke oblastem. Oblasti pa niso odpravile vseh krivic, ki se gode sezonskim delavcem. Delavci sami so si hoteli priboriti pravice s stavkami. Tako je na nekem veleposestvu v Bački stavkalo nekega dne nad 100 naših delavcev. Razmere, v katerih živijo, niso nikjer tako slabe kot v Vojvodini. Čeprav določajo novejšje pogodbe 9—11 urni delavnik in boljšo hrano ter stanovanje, živijo ter garajo sezonci kakor prej, kajti za delodajalce in palirje so pogodbe samo papir. Nekoliko boljši položaj imajo delavci na državnih veleposestvih.

Francija je postala ob nastanku ameriške krize za naše delavstvo nova Indija Koromandija. Prva večja skupina sezonskih delavcev je šla v Francijo l. 1926. Hodijo na 9 ali 18 mesečno delo, mnogi pa ostanejo tam tudi 5—10 let. Nekatere družine se tam naselijo za stalno. Dekleta se omože s Francozi, največkrat pa s Poljaki ter osta-

nejo še dalje v službi na kakem veleposestvu. Kakor povsod, tako tudi v Franciji opravljajo naši delavci najtežje posle. Včasih opravljajo skoraj neverjetno delo, predvsem v akordu na polju in pri živini. Ženske, ki opravljajo lažja hišna dela, so slabše plačane. Pred nekaj leti so delali tudi v tovarnah. Ko se je pojavila v Franciji brezposelnost, jim je bila ta pravica odvzeta, ostali so brezposelni in so odšli z belgijskimi in holandskimi delavci, s katerimi so se spoznali, v Belgijo in Holandijo. Velik padec franka je izseljevanje v Francijo znatno omejil in preusmeril tok izseljevanja v Nemčijo, kjer so razmere (predvsem hrana) slabše, vendar je zaslužek večji zaradi visoke valute. V letih 1934. do 1936. niso zahajali v Nemčijo zaradi nizkega valutnega stanja. V Nemčiji traja delo po navadi 9 mesecev.

V letu 1939. je dalo Prekmurje 9108 sezonskih delavcev; 5346 moških in 3762 žensk, ki so dobili delo preko Borze dela v Soboti. Od teh je šlo v Nemčijo 6308, v Francijo 1337, v ostale dele Jugoslavije, predvsem v Vojvodino, 1436 oseb. Od delavcev, ki so delali v tujini, pride na eno občino povprečno 565 oseb. V letih 1931. do 1933. je šlo iz gornjepetrovske občine največ sezoncev v svet. Iz vasi, kakršne so Šulinci, Ženavlje in Neradnovci, je šlo trikrat toliko ljudi kakor iz drugih prekmurskih krajev. Leta 1939. je šlo iz omenjene občine le 208 sezoncev. L. 1931. je bilo iz posameznih vasi 20 do 30% prebivalcev na sezonskem delu, leta 1939. pa le 8%—12%.

Gornjepetrovska občina ima 3830 prebivalcev in je bilo na sezonskem delu :

Leto	V Franciji	V Nemčiji	Skupaj
1934.	130	2	132
1935.	145	—	145
1936.	192	—	192
1937.	270	25	295
1938.	110	51	161
1939.	80	128	208
Skupaj	927	206	1133

Ker dajejo najsiromašnejše goričke vasi zadnja leta razmeroma malo sezonskih delavcev, ne smemo misliti, da bi si ljudstvo opomoglo. Če pogledamo natančneje, vidimo, da dajejo te vasi vsako leto več sezonskih delavcev, ker se jih pa večina ne vrne istega leta, jih

gre spomladi na delo razmeroma malo. Mnogo jih gre tudi na delo v Vojvodino. Z gotovostjo lahko rečemo, da je vsako leto v tujini nad 30⁰/₀ prebivalstva. Ljudje, ki niso še bili na sezonskem delu, so v omenjenih vaseh redki. Čez leto ostajajo doma le starejši in otroci.

V prvih letih po vojni je bilo zaradi politične spremembe težko najti zaposlitev, zato je bila ustanovljena v Soboti podružnica državne posredovalnice dela, ki jo je vodil Franc Kerec. Ta je l. 1923. posredovala delavcem zaposlitev v Nemčiji. Toda že v začetku naslednjega leta je bila ukinjena zaradi pomanjkanja sredstev in navezanosti delavcev na palirje. Proti koncu istega leta je bila podružnica obnovljena z Valentinom Komavlijem na čelu. Vendar so šele l. 1926. šli delavci prvič v večjem številu v Francijo. Kljub temu je bila podružnica prihodnje leto ponovno ukinjena. Leto in pol je imel dekan Jerič zasebno posredovalnico, dokler ni bila ustanovljena l. 1929. po posredovanju dekana Jeriča in Klekla ekspozitura javne borze dela. Borza posreduje med delavci in delodajalci, vzdrževala se je do nedavna iz glavarine, ki je znašala za osebo 100 dinarjev. Zdaj je ta davek ukinjen, saj so delavci plačali že 2,650.000 din. Od tega zneska so dobili brezposelni do lanskega leta le 168.691 din. Ostalo se je porazgubilo za stroške in izgubilo v blagajni osrednjega izseljeniškega sklada v Beogradu.

Leta 1937. je bila ustanovljena delavska organizacija Zveza poljedelskih delavcev. Slabi jo navezanost na palirje, ki imajo tudi tu znaten vpliv. Zveza ima nad 13.000 članov, toda večina ima le dolžnost, da plačuje članarino. Mnoge sezonce silijo palirji k vstopu. Zato zveza nima pravih uspehov, kajti na tak način je težko vzgajati delavce v zavedne člane, ki bi se tudi sami borili za svoje pravice.

V zadnjih desetih letih so zaslužili sezonci nad 200 milijonov dinarjev, kar je razvidno iz statistike Borze dela. V resnici pa prinesejo domov mnogo manj, kajti odšteti moramo potne stroške in razne druge izdatke. Po navadi prinesejo mladi delavci domov le toliko, da laže preživijo zimo in si včasih kaj malega privoščijo. Dekleta si prislužijo doto, da se hitreje omožijo, starejši delavci in tisti, ki so v tujini več let, poplačajo dolgove, da si posestva nekoliko opomorejo. Kaj več sezonsko delo Prekmurju ne da.

Mnogi dolžijo našega delavca, da zapravlja denar po nepotrebem. Res je, da pridemo do tega zaključka, če gledamo kmeta s takega vidika, s kakršnega smo ga gledali dozdaj. Vemo, da je življenj-

ski standard našega delavca zelo nizek, upoštevati pa moramo tudi, da pride v svet in vidi življenje drugod. Njegove zahteve postajajo vedno večje, kajti prekmurski človek je dovteten za napredek in danes mu ne zadostuje več to, kar mu je zadostovalo nekoč. Razumljivo je tudi, da se hoče po devet ali večmesečnem garanju sprostiti, saj je bil ves čas hlapec, skorajda suženj. Če gledamo delavca, ki se ubija vse življenje z delom, mu to zamerimo, a izživljanja in zapravljanja meščanov niti prav ne opazimo.

Sezonskemu izseljevanju sledijo različne posledice. Naši delavci prodajajo svoje sile za nekaj dinarjev na dan in mnogi se telesno uničijo zaradi slabe hrane in stanovanja. Najslabši je položaj delavcev na akordnem delu. Res je, da zaslužijo več, toda pri tem se mnogo bolj izčrpajo. Ker se po navadi sami prehranjujejo, štedijo tudi pri hrani. Do 35% delavcev si je nakopalo trajno bolezen. Temu se ne bomo čudili, saj poznamo slabe socialne razmere našega človeka. Znano je, da je predvsem po Goričkem zelo razširjena jetika. Organizem je zaradi slabe hrane in slabih stanovanj nerazvit, naporno delo ga brž izčrpa. Tudi primeri smrti in duševne oboletosti so pogosti. Duševne bolezni in samomori so često posledica kakega razočaranja. Ni čudno, če zapade mlad fant ali dekle, ki mu življenje ne nudi nič lepega, duševni oboletosti, ko je v tujini mnogokrat popolnoma sam in ne najde nikjer sočutja. Sam je preslab, da bi kljuboval viharjem življenja, malomarna vzgoja pa mu ni dala vere v življenje, zato se zgodi, da seže po svojem življenju in si ga konča.

Moralno vpliva tujina neugodno na naše delavstvo, vendar se ta vpliv zelo pretirava. Tudi nazadovanje rojstev moramo pripisovati sezonskemu izseljevanju. Dekleta in žene izgubljajo svoje sile v najlepših letih v tujini, zato pada plodovitost. Tujina vpliva na naše ljudi tudi v verskem oziru, toda ne v veliki meri, kajti v svet odhajajo že odrasli ljudje, ki so v svojem verskem prepričanju trdni ali pa sta jim vera in Bog samo tradicionalna tolažba, katere se poslužujejo iz navade v stiski. V narodnostnem oziru vpliva tujina na naše ljudi včasih negativno, dostikrat pa tudi pozitivno. V tujini namreč spozna človek, da je tam le tujec in iz te perspektive kritičneje opazuje domače razmere. Najkvarnejši vpliv predstavlja hitlerjanska propaganda, s katero zastrupljajo naše ljudi tuji, a tudi domači agenti. Kajti to miselnost zanašajo sezonce v prekmurske vasi in ustvarjajo zmedo. V verskem, moralnem in narodnostnem pogledu skrbi za naše sezonce prekmurska podružnica družbe sv. Rafaela, vendar premalo, kajti ni dovolj, da samo pošilja duhovnike k delavcem. V zadnjih letih so se pričeli zanimati za svoje sezonce tudi protestanti.

Iz vsega tega vidimo, da vpliva tujina kvarno na naše ljudi, predvsem zdravstveno in politično. Niti z daleka ne zaslužijo toliko, kolikor je njihovo delo vredno. Vendar pa je to v primeri z mizer-
nim zaslužkom doma veliko. Glede na slabe strani sezonskega izselje-
vanja je treba ukreniti vse, kar je možno, da se ta problem hitro
reši. Potrebno je racionalno obdelovanje zemlje in nova agrarna reforma.
Svobodna trgovina, za katero imajo zdaj koncesije samo nekateri, ki
določajo tudi cene, bi k izboljšanju razmer mnogo pripomogla. Prek-
murju bi mnogo donášalo umno sadjarstvo. Zaposlitev ljudi v obrti
je bolj problematična. Precej obrtnikov je na Goričkem, kjer pa obrt
krije le primanjkljaj pri gospodarstvu. Krojaška in čevljarska obrt v
zadnjem času propadata, ker ne moreta konkurirati s ceneniimi tovar-
niškimi izdelki. Mnogi obrtniki so obrt opustili, ker so spoznali, da
na sezonskem delu več zaslužijo. Zdaj uspeva še mizarska, kolarska
in kovaška obrt, toda tudi te so navezane na sezonsko delo, kajti le
z njim si mlad obrtnik prihrani toliko denarja, da se osamosvoji.
Nekaj delavcev zaposlujeta mesna in mlinska industrija, ki se uspešno
razvijata. Uspevajo tudi tovarne perila in pletenin, ker zaradi cenene
delovne sile uspešno obratujejo. Strokovnjaki priporočajo sladkorno
industrijo, ker so tla ugodna za sajenje sladkorne pese.

Dejstvo je, da vse to prekmurskega socialnega problema ne
more rešiti, kajti Prekmurje je prerevno in pregosto naseljeno. Opa-
žamo, da hodijo na sezonsko delo vedno bolj in bolj tudi člani dru-
žin, ki bi doma vendar mogli živeti in se počasi ubijati z delom.
Upoštevati pa moramo, kar smo že prej omenili, da postajajo zahteve
Prekmurca vedno večje. Bajtar, ki gre na sezonsko delo v Francijo
ali Nemčijo, je prav za prav na boljšem od kmeta, ki doma prav
tako gara, a nima od tega nič. Saj pravijo naši sezonci, da je živ-
ljenje v tujini težko, vendar od tega vsaj nekaj imajo, dočim je doma
vsak dan slabše, čeprav morajo trdo garati. Če ostanejo doma, si pri-
služijo za zimo le glad. Takih kmetov, ki bi živeli doma človeka
dostojno življenje, je malo, na Goričkem in Dolinskem jih skoraj ni.
Da preprečimo sezonsko izseljevanje ljudi, ki niso trdnega zdravja,
jim moramo nuditi, kolikor jim je potrebno za življenje. Dokler ne
bomo zmogli tega, ne bo rešen problem prekmurske prenaseljenosti.
Sicer pa to ni le problem Prekmurja, temveč problem vse Slovenije,
ki je ravno tako prerevna, da bi dala vsem kruha. Vemo, da so raz-
mere, v katerih živijo viničarji iz Slovenskih goric, haloški želarji in
kmetje iz Suhe Krajine, podobne razmeram, v katerih živijo prek-
murski kočarji. Dokler se temu na kakršen koli način ne bo opo-

moglo, moramo pomagati našim sezoncem, kakor se pač da. Skrbeti je treba za temeljitejšo izobrazbo delavstva in ustanavljati enotne delavske organizacije, ki se bodo res borile za pravice vsakega člana in ne samo za pravice nekaterih članov te ali one stranke.

Sezonsko izseljevanje zadaja Prekmurju krvaveče rane. Izmed vseh ran so pa najhujše one, ki naše ljudi duševno ubijajo. Kolikokrat ne najdejo niti pravice do dela, do življenja! Kolikokrat izrabljajo koristolovci na najumazanejši način nesrečno peščico ljudi, ki hoče živeti od poštenega dela. Tujina odpira oči našim delavcem. Šele tam spoznajo, da so ljudje, da imajo pravico do dela in življenja, kakor jo imajo vsi drugi in celo večjo, saj se borijo zanjo z znojem in žulji.

Trpljenje sezonskega delavca razbiramo iz rumenih, upadlih lic, po katerih kapljajo težke solze, ko se prične pomikati vlak proti tujini. Z obraza, ki strmi nekam v daljavo, razbereš žalost človeka, ki gre od svojcev v negotovost. Prekmurski, predvsem gorički človek, je trd. Življenje ga je napravilo takega, vendar ljubi svojo zemljo tem bolj, čim bolj ga tepe tujina. Dober je naš človek, pa tudi slab, kakor je že to povsod na svetu. Vsi pa ljubijo z enako ljubeznijo to zemljo, čeprav jim ne more dati dovolj kruha.

Na stotine se jih je vračalo pred kratkim, ko je bil svet znova pahnjen v klanje. Stotine lačnih je tavalo po Parizu, ker niso imeli niti toliko, da bi se vrnili v domovino. Njihova ljubezen do domače grude pa ni manjša. Starejši mož, ki se je po osmih letih truden vračal, si je želel samo, da bi bil vsaj eno uro doma, da bi videl svojo zemljo, svoje ljudi. Velika je ljubezen prekmurskega delovnega ljudstva in tudi njegovo upanje v boljšo bodočnost je vedno večje. Morda bo le prišel čas, ko našim ljudem ne bo treba hoditi v tujino po težko zasluženih kruh in bodo peli verze življenja in sreče, ne pa verze umiranja, ki so prispeli iz srca delavca Ludvika Cifra in niso le njegovi, temveč so last vseh onih, ki se borijo za kruh v Ameriki, Franciji, Nemčiji in po vsem svetu:

Pomlad se na zemljo vrne,
petje slavcev se zbudi,
v cvetje zemlja se zagrne,
a za nas pomladi ni.

Viri

Statistični podatki za Rakičan in Dolič: „Mladi Prekmurec“ III; podatki o borzi: prekmurska številka „Trgovskega lista“; število delavcev za l. 1939. iz Izseljeniškega vestnika.

Pomladi pet prešlo je

Pajlin

1.

Prihajale pomladi so in naju v sreči našle;
odhod je vedno bil enak razkošnemu prihodu.
Kar sonce razdružilo vzhajajoče je na vzhodu,
je zopet združil mrak, ko zarje so večerne zašle.

Če noč prinesla strah je, da bo vse nekoč splahnelo —
ko sva ločila se ob svitu prve zore blede,
verjela znova sva v izgovorjene vse besede,
da vsahniti ne more, kar je v sreči kdaj vzcvetelo.

Pomladi pet prešlo je; petič jesen v polja lega;
iz jelš v noč sanjajočih listje prvo je že palo.
Ah, draga, kar sva skrivala, življenje je izdalo.
Še ljubim te, a srečen nisem. — Ne zameri tega.

2.

Zdaj ko že sije prvo sonce pomladanje
in vzbujajo v objemih žarkov mrtve se poljane,
ne ljubi več me, da ne zaskelijo zopet rane
in da brez tebe, draga, sklonim se nad mrtve sanje!

V teh letih, ko si skušala z mubečimi rokami
pregnati dvomov noč, da lepše bi bilo življenje,
da več srce ne bi okusilo najbridkejše trpljenje,
pred nama ugašala je sreča kakor sonce za gorami.

Ko sence so noči poslednji zarje sij pregnale
in se nad naju je temá brez svetlih sanj zgrnila —
„Preženi, dragi, noč!“ zaman si me prosila.
Oprosti, če ostala si za vse dobrote brez zahvale.

3.

Ko ljubil s strahom sem, da mogla bi me zapustiti,
da brez tebe bi bil kakor polje v jesen zamegleno,
boga v bojazni sanj sem videl v tebi, ne pa ženo,
ki mogla bi življenje s smehom in s solzo mi okrasiti.

Kot v mrazu z drevja v vetru list za listom pada,
v ljubezni štirih let bojazen od srca je pala.
Ker moja si, iz angela si žena mi postala,
vendár še ljubim te, čeprav si vsega zarja od zapada.

Zdaj sva združila v eno se : v radost in bolečino ;
iz sanjskih sem omam postavil te v življenje kruto,
da s smehom ali solzo krajšaš vsako mi minuto,
razgrinjaš nad menoj temó nebá in spet sinjino.

Jaka

Dina

„Reci zdravo, Jaka, reci!“ so z glasnim vriščem kričali dečki prvega razreda nad enako starim sošolcem. Stali so v tesni gruči okoli njega in zrlí vanj s smejočimi se obrazi.

„Glej kruh!“ so kričali in mu moteli velike kose rženega kruha pod nos.

Jaka je stal sredi gruče na eni nogi kot štrk, druga noga je bila ena sama gnojna rana. Neprestano se je nečemu nasmihal in zrl z velikimi, izstradanimi očmi nekam daleč. Iz nosa mu je smrkelj silil v usta. Ko mu je neki deček preblizu porinil kos kruha, se je nenadoma zdramil. Zavohal je kruh. Sunkovito se je nasmejal in iz njega je prišel čuden glas, ki ni bil ne i ne u.

„No, reci zdravo pa bo tvoj!“ mu je prigovarjal živahen sošolec. A Jaka ni mogel razumeti, kaj oni hoče. To je bilo preveč za njegovo glavico. Vidi samo kruh, joj kako je velik in kako lepo diši! A Jaka je tako lačen. Čeprav je minulo že poldne, je še vedno tešč. Sedaj se nečesa domisli. Počasí nese desno roko k čepici, kakor bi hotel salutirati in izusti z debelim, nerodnim glasom : „Davo pojpučnik!“ To naj bi pomenilo : zdravo, podporočnik, saj Jaka ne zna skoro nič govoriti. Nekaj so ga naučili v šoli. Otroci so se zasmeli, tolkli se po kolenih in kričali : „Dobro, dobro, Jaka!“ Vmes pa se je slišalo : „Ej, Jaka je podporočnik.“ Jaka pa je neprestano salutiral in govoril : „Davo, pojpučnik!“

Nenadoma pa Jaka zajoče tako milo, da presune ta jok preglasne otroke. Otroci utihnejo in ga sočutno sprašujejo : „No, Jaka, zakaj jočeš?“

Jaka se ne da utolažiti, nazadnje izdavi besedo : „Lačen.“

Vsakdo poišče svoj kos kruha in že je Jakov cekar poln. Jaka grize kruh kot zajec, med odmorom in med poukom, dasi ga učiteljica venomer opominja. Jaka je tako dolgo, dokler kaj ima.

Jaka prihaja vsak dan eno uro, včasih tudi dve pred začetkom pouka v šolo. Ko dobi od tovarišev kruha, postane tih. Na večer se z drugimi tiho vrača k svoji materi Kati.

Če kdo vpraša Kato, kje je prisluzila Jako, se ji oči široko odpro in zaiskre: „Njegov oče je velik gospod, podporočnik. Jaka bo še kdaj bogat. Dobil bo tisoč dinarjev ali pa še več, pet sto dinarjev, ali pa celo petdeset.“ Tudi Kata ni bila rojena pod srečno zvezdo, pamet ji ni bila preveč jasna. Morda je bilo kaj bolje v prejšnjih letih, ko jo je mati poslala služiti v Varaždin. Tam je garala in delala za vse. Ko je po nesreči zanosila z nekim vojakom, so jo pognali domov. Kata hodi sedaj od hiše do hiše in prosi kruha in mleka. Kadar zamišljena hodi po blatnih kolnikih, misli na bogatega gospoda v uniformi, ki bo prinesel njej in Jaki mnogo denarja. „O, Jaka bo velik in bogat gospod,“ brunda Kata predse.

Nova doba Novin

Ferdo Godina

Ne moremo pritrditi mnenju, da so Novine pripeljale prekmurske Slovence v okvir Jugoslavije, kakor tudi res, da bi ne imele nobenega deleža pri tej priključitvi. Naloga naše prekmurske zgodovine je, da razčisti poleg tega še nekaj sporov, ki so kočljivi za nekatere stvari v Prekmurju pred in med svetovno vojno.

Vseh 27 let, odkar Novine izhajajo, pa do najnovejšega časa, ko je Klekl (kakor sam pravi) „odložil uredništvo Novin ino je izročil drugomi gospodi“, je bil sam lastnik in dejanski urednik. Res da so po prevratu urejevali Novine nekateri mladi ljudje (F. Kolenc, V. Novak, M. Mavčec in Bajlec), toda dejansko je urejeval list le Klekl.

Največjo napako je naredil Klekl takrat, ko je že zrasla mlada inteligenčna generacija (Kolenc, Novak) ter je bila voljna in sposobna prijeti za delo, da takrat Klekl ni prepustil dela mladim ljudem, ki bi vnesli v časopis duha časa. Ne, Klekl tega ni maral.

Drugo veliko napako je naredil Klekl, da ni takoj po svetovni vojni vpeljal v Novine slovenski književni jezik. Njegova trditev, da ljudstvo ne bi razumelo slovenskega jezika, je brez podlage. Takoj po svetovni vojni smo dobili v Prekmurju slovenske šole s slovenskimi

učitelji. Kulturni in politični dotok iz Sombotelja in Budimpešte je bil pretrgan in bile so vpostavljene zveze z Mariborom in Ljubljano. In koliko časa je trajalo, da se je začel poleg Novin in Marijinega lista pri nas brati Slovenski gospodar, Slovenec, knjige Mohorjeve družbe in knjige, ki so jih posojevali učitelji iz svojih knjižnic? Da ne govorimo o zadnjih letih (od 1930 dalje), ko brez slovenskega dnevnika ni nobena vas, še celo 4 do 5 jih prihaja v nekatere zakotne vasi. A Novine so bile pisane do najnovejšega časa v prekmurskem dialektu, češ da starejši ljudje slavskega jezika ne razumejo.

Okrog leta 1930. je Zavednost z brezuspešno resolucijo apelirala na Klekla, naj zamenja prekmurski dialekt s knjižnim jezikom. Mogoče Klekl ni bil kos slovenščini, pa bi se vendar našli ljudje, ki bi tudi to težavo odstranili. Bila je nujna potreba in skrajni čas, da ostanejo Novine nekak vodilni prekmurski časopis. Pa to se ni zgodilo.

Poleg naštetih dejstev je bil fundament neuspeha in kritike Novin Kleklovo izredno konservativno gledanje na življenje doma in v svetu. To je bil tudi vzrok, da se Kleklove Novine niso čitale z željo po vsaj deloma objektivnem gledanju na dogodke, temveč so se čitale s kritiko Kleklovega odnosa do posameznih oseb ali njegovega odnosa do političnega naziranja.

Sedaj so Novine prevzeli mladi ljudje, ne sicer laiki, temveč duhovniki. Takoj so vpeljali v Novine vsaj v pretežni večini slovenski knjižni jezik, kar je edino prav. Torej sedaj so stopili ljudje okrog Novin na drugačno pot, kot jo je hodil Klekl vsa leta svojega urejevanja.

Vsekakor bodo ti ljudje hodili po isti idejni poti kot Klekl; vendar je pričakovati od njih širšega gledanja na socialno, politično in kulturno dogajanje. Ker nas je stisnjenih mnogo na tej krpi zemlje, zato moramo biti še bolj obzirni drug do drugega. Sovrašтво rodi sovrašтво. Če stopamo k lepši bodočnosti v prvih ali zadnjih vrstah, to ni važno. Če pa zavlačujemo ta nujni razvoj, smo krivi za ljudstvo ne samo pred zgodovino, temveč tudi pred bližnjo bodočnostjo.

Siromaštvo, ki tlači naše ljudstvo, moramo vsi z dobro voljo odstranjevati, ne pa zaradi bolne osebne ambicije in koristi žrtvovati te bedne množice vsakemu, ki pride s smehom na ustih in s skritimi, grdimi težnjami. Življenje in ljudstvo zahtevata od nas značajnejših mož.

○ prekmurskem narečju

Frida Kovačeva

V zadnji številki sem z zanimanjem čitala članek I. Vrhovca „Na križišču“. Kot evangeličanko me je zanimal posebno odstavek, v katerem pisec navaja evangeličansko književno skupino.

Z njegovega stališča je popolnoma pravilno, ako zastopa mnenje, da bi bil že čas odpraviti prekmursko narečje v tisku. Mlada generacija bi se morda sčasoma znašla v novem stanju, ne pa starejše kmečko ljudstvo.

Naj k temu vprašanju napišem nekaj vrstic, ker dobro poznam prekmursko ljudstvo in njegovo stališče.

V tisočletnem življenju pod tujo državo so Prekmurci z vztrajnostjo ohranili svoje narečje, niso se dali odvrniti od jezika, ki je odkrito kazal pred svetom, da pripadajo slovenskemu rodu. Šole so bile madžarske, samo po sebi umevno je, da so morale biti vsakršne prekmurske knjige tiskane v madžarskem črkopisu, drugače jih ljudstvo ne bi znalo čitati. Stari črkopis je bil v razmeroma kratkem času odpravljen. Edino Küzmičev prevod Novega Zakona je še tiskan v njem. Ne sme se pa iskati vzrok v konzervativnosti evangeličanskih krogov, temveč v šibkem finančnem stanju prekmurske evang. cerkve.

Da bi se prekmursko narečje v verskem tisku opustilo, je nesmisel. Kakor se je Prekmurec nekdanj z vso žilavostjo oprijel svojega narečja, ga smatral za svetinjo, tako ga tudi danes ne bo zlahka pustil. In kaj bi bil Prekmurec brez prekmurščine? Senca svoje dosedanje osebnosti, človek brez izrazitega značaja. Seveda nikdar ni trdil Prekmurec, ki pozna književno slovenščino, da je prekmurščina poseben jugoslovanski jezik.*

Düševni list je verski list. Prekmurski kmet ne išče v njem umetniških vrednot, temveč verska razglabljanja, novice iz najožje domovine, črtice, seveda samo verskega značaja, pisane v lahkem, njemu razumljivem slogu. Govoriti morajo njegovemu srcu, ne pa njegovi pameti. Kaj mu pomaga najlepša revija v brezhibnem književnem jeziku, če jo čita samo z možgami, poti do srca pa besede ne najdejo. Res je, da prekmurski kmet danes že čita tudi dnevnik v književni slovenščini, trudi se, da bi jih razumel, ker je radoveden in

*) Pisec članka pa sam priznava, da je brezkompromisna prekmurščina kot književni jezik doma samo v evang. tisku.

znanja željen. Mlajša generacija, ki je vsaj nekaj let hodila že v slovensko šolo, bo tudi razumela, kar čita. Ne morem si pa misliti starega, še globoko vernega kmeta, ki bi segel po Düşevnem listu in bi ga pozdravile njemu še vedno tuje besede, ki jih mora dobro premisliti, preden jih razume. Čitanje je zanj odpočitek po delu, morda mu tudi nadomesti cerkvene obrede. Prepričana sem, da bo nejevoljno odložil list. Naj me nihče napak ne razume! Slovenščina mu predstavlja državo, ki jo spoštuje in kateri pripada, toda domovina v ožjem smislu besede mu bo vedno Prekmurje. In ravno zato, ker je Prekmurec tako zakoreninjen v svoji zemlji, se mu ne sme vzeti dediščina tisoč let, njegovo narečje. Čutil se bo prikrajšanega in bo užaljen, ker je njegovo narečje njegov ponos. Tega pa nihče ne bo tajil, da so bili naši predniki vsega spoštovanja vredni, ker so sto in sto let trdovratno branili svoj jezik.

Novi zakon v prevodu Štefana Kűzmiča je prekmurskemu evangeličanu največji zaklad. Ne zaradi starega črkopisa, temveč zaradi starih prekmurskih besed, ki jih Prekmurec ljubi tako goreče kot kos zemlje, na kateri živi. Spomin Štefana Kűzmiča evangeličani spoštujejo, njegov Novi zakon je v vsaki evang. hiši. Delo Štefana Kűzmiča je velikansko, če si predočimo, kako reven besedni zaklad mu je bil na razpolago. To delo ne spada samo v muzej, saj je bilo prvi dokaz hrepenenja po slovenski narodnosti. Prekmurec ne bo slabši Slovenec, ako si obdrži svoje narečje, temveč narobe. Mislim, da bo še tesneje vkljenjen z ostalimi Slovenci, ker bo znal dokazati, da je bil že pred tisoč leti Sloven po krvi in jeziku.

Prekmurski kmet sega po bibliji iz notranje potrebe. Poznam stare ljudi, ki znajo polovico Novega zakona na pamet, vedo povedati stran, kje je to in ono, poznajo vsako poglavje, vsak odstavek. Evang. vera in Kűzmičev Novi zakon sta tako tesno zvezana, da ju ne moremo ločiti. Tudi v evang. krogih bi se našle mlade in zavedne moči, ki bi uvedle reformo, toda zaradi značaja prekmurskega ljudstva se to more zgoditi le stopnjema. Ko bo izumrla stara generacija in bodo dorasle mlade moči, se bodo vsa protislovja sama po sebi izgubila.

Pisec članka naj oprostí, da moram zavriniti tudi trditev, da Prekmurci iz posebnih namenov goje domače narečje. Odločujoči evang. krogi rabijo premurščino samo v verskem življenju, v cerkvi, v Düşevnem listu in to samo iz potrebe, da ostaneta ljudstvo in cerkev v kontaktu. Drugače pa ima evang. Prekmurec popolnoma proste roke in lahko čita vsa literarna dela, ki so mu po godu. Razveseljiv pojav je, da že tudi kmečka mladina pridno sega po knjigah in se s tem izobražuje in si širi obzorje.

Iz pisma uredniku

Ferdo Godina

K Vrhovčevemu članku v zadnji številki MP bi imel kratko pripombo. Vrhovčev članek, ki vsebuje mnogo tehtnih in zdravih misli, bi več pridobil, če bi mu pisatelj dal drugo jedro. Ne Balažičevo „Na križišču“, temveč na „križišču“ prekmurskega kulturnega življenja, česar se je Vrhovec le dotaknil. To bi bilo vsekakor bolj tehtno kakor pa ocenjevati narejeno pisarijo kaplana Balažica. Prav tako ne bi bilo treba v članku omeniti Balažičevih pamfletov proti M. Kranjcu pred volitvami. Vse to ne spada v rubriko prekmurskega kulturnega življenja, kakor tudi ne spada sem Balažic sam. Balažic je vejica trilega, razpadajočega drevesa.

Po taki skrbni obdelavi B. pisarije bi si še kdo v Prekmurju mislil, da je vzdržal pri Novinah človek, ki je imel trohico samostojnega mišljenja.

Prepričan sem, da bi Vrhovec naredil mnogo več, če bi namesto Balažičevega razmišljanja o Jančeki in plivanoših posplošil študijo o naših „križiščih“, ne zato, da bi poučil in spreobrnil prekmurske Jerane, temveč zato, ker ima edini smisel postati na takem „križišču“. O stvareh pa, ki nimajo ne jezikovne ne literarne vrednosti, nima smisla izgubljati besed.

Zopet na križišču

I. Vrhovec

Odgovor naj bo kratek kar se da. Gospa Kovačeva pravi, da je nesmisel pričakovati, da bi evangeličanska cerkev mogla opustiti prekmursko narečje v verskem tisku. Malo prej je še trdila, da bi se mlajša generacija znašla tudi v takih razmerah, ko bi se uvedle v evangeličansko cerkev knjige v knjižni slovenščini. V nadaljnjem izvajanju naglaša, da prekmurski kmetje bero slovensko časopisje in da se trudijo, da bi ga razumeli, in da mlajši rod razume, kar čita. Na tej osnovi je prišla do zaključka, ki ga je prej nazvala nesmiselnega. Isto, kar pravi gospa v predzadnjem odstavku, sem trdil jaz: tudi med evangeličani se bodo pojavili mladi ljudje, ki bodo izvedli postopno jezikovno reformo. Stari evangeličani izumirajo, doba, v kateri so živeli, je odzvenela, nasprotja se že izravnava. Mladi rod se nikakor ne more ozirati na kaprico starih, saj ji je ime neznanje slovenskega jezika in nerazumevanje slovenskega narodnega vprašanja. Očetje —

Bog z njimi, hvala jim za trud! — so svoje delo zaključili, sedaj životarijo za zapečkom, plug naj zastavijo sinovi, izorali bodo sveže in globlje brazde.

Članek priča, da zapadajo jezikovno-kulturnemu konservatizmu starega rodu tudi mladi in da je še precej nezaupanja med njimi. Ne gre za kampanjo proti prekmurskemu narečju v evang. tisku, ampak za nujen postulat rešitve slovenskega vprašanja in za resnično duhovno združitev slovenskega ljudstva v vseh pokrajinah. Nihče ne bo odpravljal dialekta kot pogovornega sredstva, saj kmetje na Raščici in Velikih Laščah, v Vrbi in na Vrljniki še vedno govore svoje narečje, a v pismu rabijo knjižni jezik. Zaradi notranje povezanosti prekmurskega ozemlja z enotnim slovenskim teritorijem se mora postopoma uvesti slovenščina v ves prekmurski provincialni tisk, v cerkev in v nabožne knjige. Starejša generacija je izključena pri reševanju problemov, za katere nima smisla in pripravljenosti. Poklican je na plan mladi rod, ki se mora poglobiti v slovensko zgodovinsko problematiko. Vox populi vox Dei — ljudstvo je že odgovorilo: bere slovenske liste in svojo deco pošilja v slovenske srednje in višje šole.

Vprašanje knjižne slovenščine je v Novinah rešil sedanji urednik Camplin, čim je imel svobodne roke, rešili so ga mladi pridi-garji, ki so začeli razlagati božjo besedo v slovenskem jeziku. Reše-vati naj ga začne tudi prekmurska evangeličanska sinjorija, kajti čas in ljudje jo kličejo. Brez borbe in godrnjanja pa se ni izvedla še no-bena reforma; reformatorji so bili mladi in pogumni možje, ki so spoznali, da so prišli na križišče. Prekmursko knjižno narečje je iz-polnilo svoje zgodovinsko poslanstvo, z njim so prekmurski književ-niki „budili in dvigali svoje ljudstvo.“ Tem književnikom, od ano-nimnega prvega pisca preko obeh Kúzmičev do Ivanocija, so posta-vili potomci spomenik. In ta spomenik veljaj tudi prekmurskemu knjiž-nemu dialektu, ki je v sedanji dobi izgubil *raison d' être*!

Ferdo Godina je ustrelil v prazno. Naslov Vrhovčevega članka je „Na križišču“, dočim je naslov Balažičeve knjige „Na križopotji življenja“. Pisec je zares govoril o križišču, na katero je dospel pro-blem prekmurščine v tisku. Govoril je tudi o razpotju, na katerem je danes prekmursko slovstvo. Razumljivo pa je, da v tej zvezi ni mogel govoriti še o drugih vprašanih prekmurskega kulturnega življenja. Tudi Vrhovcu se ni zdelo umetnost invita Minerva pomembna, pač pa je spoznal, da je knjiga *signum temporis*. In taka časovna zname-nja spadajo v kronistovo rubriko kakor tudi pamfleti, ki jih je lani

zabeležil v Zapiskih (M P III. 168—169). Ni pa Vrhovec videl vzroka, da bi obravnaval Balažičevo knjigo v jedkem polemičnem tonu. Zato je mogel ostati vseskozi miren in jo je „skrbno obdelal“, ker misli, da je pisatelj Balažič iskreno prepričan o resnosti in pozitivnosti svoje povesti, s katero so drugi imeli svoje račune.

Nekoč

Marika Kardoš

Nekoč sem te ljubila,
hrepenela;
nekoč sem se borila
in trpela —
nekoč!

Zdaj mrak spustil mi je na dušo
krila svoja,
nič več ni v njej ljubezni,
ne trpljenja, ne pokoja;
le daljno hrepenenje je ostalo
kot v noči slutnja rožnatega dneva!

Tabor v Kamovcih

Ž. Z. R.

Tabora v Kamovcih, od 5. do 31. julila 1939, se je udeležilo 7 fantov in 3 dekleta, članov akademskega društva Doberdob in CMD. Čas ni bil primeren, ker so kmetje bili zaposleni z žetvijo in mlačvijo. Vsi udeleženci so bili prvič na taboru; bili so precej nepripravljeni, finančno pa skromno podprti. O krajih in razmerah, kjer naj bi delovali, so vedeli le malo. Zato so se znašli v novem svetu.

Kamovci so bili pred prihodom kolonistov madžarska vas, vendar kažejo rodbinska imena, da so to le pomadžarjeni Slovenci. Kolonija obsega 19 družin, med katerim jih je 13 primorskih, ena bosanska in ena hrvaška. Vsak kolonist je dobil 9 oralov zemlje, ki je bila prej last grofa Eszterházyja. Bosanski kolonisti se obdelovanja zemlje niso oprijeli, zato tu niso vzdržali. Primorski kolonisti so dobri poljedelci in narodno zavedni. Upanje, da bodo v tem smislu vplivali na okolico, je dostikrat varalo, ker so domačini zelo samo-

svoji in nezaupni, Primorcem pa manjka smisel za zблиževanje s Prekmurci, ki se čutijo prikrajšane, da oni niso dobili te zemlje. Madžaroni se s kolonisti ne razumejo, vendar so se nekoliko unesli; prej so jih zmerjali in plašili, da jim bo madžarska oblast odvzela zemljo. V gospodarskih stvareh si pomagata slovenska in madžarska plat, čeprav se med seboj prezirata ter je delitev vasi po narodnosti zelo ostra.

Nekateri so se trudili govoriti s študenti slovensko, vendar se udeleženci niso mogli iznebiti neprijetnega dojma teh navideznih Madžarov, kajti večina ni odzdravljala, po cesti vozijo nalašč na levi strani kot na Ogrskem. Če so jih študentje pozdravljali madžarsko, so postali prijazni in se mučili z borno slovenščino. Značilno je, da so vse madžarske vasi izvedele takoj za prihod študentov, dočim slovenske ne.

Udeleženci tabora so se s kmeti razgovarjali, pomagali pri mlačvi in se zanimali za brige kolonistov. Šli so na ekskurzije v bližnje vasi. Obiskali so Genterovce, Dobrovnik, Strehovce, Kobilje, Nedelico, Veliko Polano, Radmožance, Dušanovce, Pince-Marof, Benico in Petišovce. V Dobrovniku so priredili večer slovenske besede, največ navdušenja je bilo v tej precej madžarski vasi s slovensko šolo za otroške pesmice. Filmske predstave z govori so bile v Kamovcih, v Benici in Petišovcih, največja udeležba je bila v Benici (500 ljudi).

Kolonija v Benici je ena najbednejših. Kolonisti, Primorski begunci so bili sem preseljeni iz Strnišča pri Ptujju. Žive še v istih barakah, kot so jih imeli tam. Šola je enosobna baraka. Ta predel lendavskega sreza je najnižji in najbolj močvirnat. Pogosto razsaja malarija, najhujše pa jetika. Poplave nastopajo 4—6 krat letno, voda neregulirane Mure in Ledave stoji meter visoko v hišah. Kar pusti voda, uničijo suša in poljske miši. Sredstva proti njim niso dobili, češ da bi trpel lov. Izzivajo jih tudi Madžari in jih zagotavljajo, da ni daleč čas, ko se bodo morali izseliti in pustiti zemljo. Čudno je, da morejo zdržati v takih razmerah. Njih največji želji sta: regulacija Mure in Ledave ter nova šola. Z mostom čez Ledavo bi še počakali, pravijo, čeprav je to le poldrugi meter široka brv.

Tudi v Petišovcih so razmere slabe. Poplave, suša in miši so njih nadloga. Vas je madžarsko-agresivna, učitelju so streljali v šolo in v stanovanje ter ga dvakrat napadli. Tudi tej vasi grozi Mura in odnaša letno 10 m brega, v 10 letih utegne odplaviti vso kolonijo. Petišovska šola je nehigienska stara zgradba iz madžarskih časov s strašnimi stranišči.

Kolonija v Dušanovcih najbolj uspeva. Kolonisti imajo vzorne nasade breskev, kar jim precej pomaga. Po gmotnem stanju bi razvrstili kolonije v tem redu : Dušanovci, Kamovci, Pince-Marof, Petišovci, Benica.

Čez dan v Kamovcih ni bilo dosti taborskega dela. Medicinka je prebirala z vaškimi otroki knjige in jih poučevala kakor v otroškem vrtcu. Medicince so obiskovali ljudje iz vse okolice, tudi Madžari. Dežurni je pomagal v kuhinji, drugi so se razkropili po vasi in poljih. Kramljali so s kmeti in jim pomagali ter hodili po okoliških vaseh. V drugi polovici julija so pomagali pri mlačvi. Zvečer so se zbirali pred hišo, kurili kres in peli. Spoznali so, da gre kmetom izredno težko, ker nimajo gozda ne goric in odplačujejo dolg za hišice. Pravijo, da bi še šlo, če bi imela živina kaj cene, a je zaradi praktičnega Benkovega monopola nima. Les ima v rokah Hartner, kolikor ga ne izsekuje Našička. Anketnih pol niso dobili za časa, zato niso mogli v nekaj dneh dosti narediti, ker je tako delo počasno. Zdelo se jim je za prihodnji tabor najbolj primerna vas Kobilje, kjer obstaja nevarnost postopne madžarizacije. Udeleženci tabora v Kamovcih so prišli do spoznanja, da bi šli ljudje, ki so že enkrat bili v kakem obmejnem okolišu, tudi drugič v isti predel, ker razmere in običaje že poznajo. Tako bo odpadlo začetno vživljanje v razmere in bodo lahko poglobili prvo spoznanje. Vsi udeleženci so razumeli osnovno misel taborov in jo sprejeli vase : pomagati ljudstvu in se mu približevati.

Gospod Emanuel

Boris Igor

Gospod Emanuel je bil v svoji okolici zelo spoštovan in upoštevan mož, držala se ga je neka prirojena dostojnost; vse na njem je kazalo nadpovprečno razumsko stopnjo. Kot izobraženec na vasi je dobival časopise, živel pa je kot samec, kar se je kmetom zdelo čudno. Služba ga je vrgla iz mesta, ki mu je dolgo ubijalo v glavo misli o poslanstvu poedinca; iskal je pripravno območje za svoje duševno življenje in ga našel na vasi, sredi ljudstva, ki si je iskalo pogumnejši korak v življenje. Gospod Emanuel je bil agronom, šolani kmetovalec, ki naj bi z razumom obdeloval zemljo, dočim jo drugi obdelujejo z rokami. Preostajalo mu je še časa, da je pisal v časopise znanstvene članke o obdelovanju zemlje in o boljših možnostih življenja po modernih metodah. To je bila le prva polovica življenja gospoda Ema-

nuela, to je spadalo le k njegovemu strokovnemu delovanju v za-puščeni vasi.

Druga polovica pa je obsegala njegovo nepoklicno delo: predava-nja po prosvetnih domovih, študiranje in pogovore s kmeti. Da je privoščil dobro besedo tudi nižjim od sebe, je bila lepa poteza nje-govega ne preveč k vsakdanjostim nagnjenega značaja.

Nekega zimskega dne me je letos obiskal gospod Emanuel. Se-del sem pri knjigi in bil presenečen, ko me je obiskal tako nenavaden gospod. Zdel sem se samemu sebi imeniten, ko se zmeni zame tudi tak človek, ki ga vsi cenijo, dasi so mu komaj minula najlepša mladostna leta. Z vso uslužnostjo sem mu ponudil stol, v velikem veselju nisem mogel najti primerne besede za pozdrav. Z vedrim nasmehom mi je gospod Emanuel stisnil roko in prisedel.

Ko sva se naveličala dnevnih malenkosti iz sveta in od doma, sva začela razbirati stremljenja v našem javnem življenju. Menila sva se o plitvosti našega realizma in omladnem lirizmu, o preobilju kriti-kov in kritičnih poročil ter obenem o pomanjkanju prave kritike, o tem, da danes vsak, kdor zna vsaj nekaj pisati, rine v literaturo.

Čudil sem se, da se gospod Emanuel zanima za te stvari, ki prav za prav ne spadajo v njegovo stroko. Tak agronom z lakastimi čevlji na kmetih govori o kulturi, o novih knjigah in ve več o tokovih v središču kakor jaz, ki sem tam študiral.

Pogovor je postajal neprisiljen; nevsakdanjost me je silila k pozornosti. Naložil sem peč, gorkota je povečala zaupnost. Gospod Emanuel je kadil cigareto, elegantno naslonjen na mizo, včasih se je zamišljeno zazrl skozi dim proti oknu v neprijazen dan.

Nenadoma sa je gospod Emanuel razživel v pogovoru, ko da mi hoče povedati nekaj posebnega. Nagnil se je nad mizo in nekaj časa listal po Baudelairu, ki sem ga bral.

„Glejte, tudi jaz sem gojil nekdanj literarne želje. Pisal sem črtice, sledil nebeškim potem našega ekspresionizma in se za tem za-nimal za blatne realistične gazi. Moja estetičnost se je skušala znajti v literarnem vsemirju z vsemi pogoji, iz katerih je zrasla: kmečko okolje, amuzičnost, malo slikanja, mnogo misli, bolj hrepenenje po čudovitem svetu kot po slikovitih pokrajinah. Bil sem namreč človek dognanja, ne dogajanja in uživanja; hotel sem uspehov, ne življenja. Svoje sile sem uklenil, da sem mogel ustvarjati, pri drugih so delovale sile same, življenje samo je ustvarjalo. Tak človek je torej hotel zaiti v literaturo. V meni je bilo tako malo življenja, toda mnogo več občutljivosti. Zato je vse iskalo le razumsko lepe govornice, ne čutne

sproščenosti. Lezel sem v lirizem, v lepobesedje in v iskanje izraza. Veste, kaj je lirizem? V naravah, ki niso zmožne pesmi, se izraža duševni drget v stavkih, ki se bojijo grobosti. Zato je bila moja erotika bolehnna, moje ljubezni idealistične, moj princip — ideja. Nisem iskal življenjskega ugodja, pač pa sem se predajal mislim. Podoživljal sem pesnike v zavesti, da ne morem biti elementaren. Podlaga mi je bila miselnost, počasna dojemljivost, premajhna realnost, misleči, tuhtajoči in razbirajoči človek.“

Z velikim zanimanjem sem ga poslušal, saj mi je odkrival nekaj neznanega. Nisem razmišljal, zakaj je to povedal prav meni, zdelo se mi je, da drugemu ne bi segel tako do srca. Nasmejal se je, ko je videl, da molčim, pogledal na uro in vstal. Ob slovesu sva si krepko stisnila roke. Včasih hoče tak stisk nekaj povedati.

Misli o kritiku in kritiki

Vran

Znano je, da kritik presoja, tolmači in uči. Glavna zahteva pa, ki jo stavljamo kritikovemu delu, je: opravljaj svoje delo objektivno, to se pravi: mora priti ali vsaj skušati priti do objektivne resnice. Ker pa je vsa naša človeška resnica več ali manj subjektivna, je tudi vsaka kritika več ali manj subjektivna. Da smo ljudje kot avtomati, zgrajeni vsi iz istega materiala in brez lastnih misli, brez lastnega uma, tega čudovitega, nepoznanega, nikoli popolnoma definirane raziskovalca in oblikovalca, bi bilo mogoče govoriti o neki objektivnosti, o irealni objektivnosti. Pa še takrat ne popolnoma: dva zvonova, pa četudi sta iz istega bronu, enake velikosti in enake teže, nimata enakega glasu.

Če pa govorimo kljub temu o objektivni in subjektivni kritiki, merimo pač z našimi človeškimi merili in nimamo v mislih najvišjega in najpopolnejšega pomena teh dveh pojmov, kakor je to dobro in prodorno označil nekje Josip Vidmar, vendar pa tudi ne navadnega, vsakdanjega, ko pomeni objektivno isto kakor nepristransko, subjektivno pa — analogno po prvem pojmu — pristransko. Pač pa razumemo pod objektivno kritiko tako kritiko, ki preiskuje umetnikovo delo glede na to, ali je umetnina ali ni, pa brez ozira na različne priveske, ki jih utegne sicer kdo v umetnini najti, če mu je ravno toliko do tega, ki pa niso in ne smejo biti odločilni pri presoji umetnine kot izraza nečesa, kar je dano le nekaterim, pa naj si bo izraženo s tem

ali onim sredstvom. Kajti če bi se spuščali v stikanje za priveski, utegnemo izgubiti izpred oči glavno, kar moramo videti: umetnino kot tako. Ugotavljati in obsojati, oziroma odobravati koristi ali škodo, ki jo utegne umetniško delo obsegovati glede na socialno skupnost, kakor tudi njeno vzgojno, ali recimo še poučno vrednost, skozi načnike ostro začrtanega nazora in mišljenja pa je delo subjektivne kritike v pravem pomenu besede, odločilne le za pripadnike istega nazora, iste ideologije. Če izberemo iz takih subjektivnih kritik ono, kar je skupno vsem, pa naj si bodo kakršne koli ideologije: stremljenje za absolutno resnico, dobimo objektivno kritiko te ideologije v pravem pomenu besede. Bolje: dobili bi! Ni namreč take subjektivne kritike, kakršno sem pravkar imel v mislih. Taka bi bila idealna subjektivna kritika; ta pa je nedosegljiva, kakor so nedosegljivi pravi ideali sploh: ko ga dosežeš, ni več ideal. — Ko bi bral tako subjektivno kritiko, ne bi bila več idealna subjektivna, ampak najbolj objektivna, to se pravi splošno veljavna resnica te ideologije, če jo vzamemo zase kot zaključeno celoto, kar tudi je. In objektivne resnice vseh ideologij skupaj niso nič drugega kot ena sama, globoko dojeta in doživeta objektivna resnica vsega življenja. Današnje subjektivne kritike, nastale iz tega ali onega svetovnega nazora pa so oskosrčne in nestrpnne, da se jim ni mogoče približati z drugimi merili kakor s takimi, s kakršnimi so bile same merjene in izmerjene. Ali še drugače: te vrste kritiku ni toliko do tega, da skuša dojeti umetnino kot tako, ampak jo hoče prikrojiti svojim načelom in vtesniti v svoje, že v naprej pripravljene rubrike, ne da bi se ji približal s spoštljivostjo in se ji predal z voljnostjo ter poslušal, kaj mu govori in kako.

Borovo gostüvanje

Bükvič Franc

O kakem prekmurskem ljudskem pesniku še ni bilo slišati, ker tudi nobenega pomembnejšega ni. Le tu in tam se kdo ob kakí priliki zdrzne in napiše pismo polno pesniških primer ali celo kak daljši govor. Ob priliki, ko se nihče ni v puconski fari oženil ne omožil, „so mene zbrali za popa in sem študiral, kak bi tou mogel predgati. Mislim sem si, da pop pravi v imenu Boga, jaz pa štora“, mi je pripovedoval g. Bükvič. Med drugim mi je tudi povedal, da je tako svatbo najprej videl v Halbrainu, kjer je hodil v šolo. Ne morem trditi, da je nemški običaj samo presadil k nam, ker tudi

Koprivec omenja v svoji knjigi „Kmetje včeraj in danes“, da v Hvalincih vlečejo dekleta korito, ker se nobena ni omožila. Koprivec običaj samo opisuje. Objavljamo vse dejanje z vsemi govori, ki so zelo ostra kritika ljudi in njihove lahkomišelnosti. Ni vredno priobčiti „borovega gostüvanja“ samo zavoljo etnografije, ampak tudi, da se vidi, kako pri preprostem prekmurskem piscu izpodrivajo izrazi knjižne slovenščine domače besede. Zdi se mi, da je to pri Bükviču vpliv sina študenta, a tudi pri drugih je vidno, kako se vživljajo v knjižni jezik. Posebno naj poudarim piščevo voljo, saj je hotel napisati vse v rimani prozi. Napisal je tudi že nekaj dram, ki so imele samo lokalni uspeh. Kako je učinkoval njegov prevod madžarske knjige: Ha két sziv egymást szereti (Če se ljubita dve srci), ki je izšel v Ameriki, ne vem.

Moram še pripomniti, da je „borovo gostüvanje“ v navadi bolj pri evangeličanih, ker ga katoliški duhovniki prepovedujejo.

U r e d n i k.

Pri priliki bor vlečenjá vu fašenki (pust), če si vu šteroj vesi nišče ne oženi.

I.

Na fašenski (pustni) torek se zbere mladina, ide po vési ino dela šale, ednoga med njimi pa pošlejo po popa (duhovnika), šteri je pozvani pri priliki borovoga gostüvanja (gostija).

Pozvačin: (sklonca (potrka) pri popi po dveraj) Hvalen bojdi Števan Mikloš!

Pop: Na vse veke kamen. Na, Števan, ka ste nam pa prinesli?

Pozvačin: Gospon plebanoš, po Njij sam prišo s kolami (vozom), ka mo gnes (danes) edno malo skrb meli, kak ti borovo gostüvanje. Naj bodejo tak dobri ino se pripravijo, ka va se pelala.

Pop: Števan, dobro je. Tak naidnok (skoraj) mo ges (jaz) gotov. Tečas (med tem) malo konje doj pokrijte, ka se Vam ne spreldijo, vej ges včasí priden.

Njiva se pelata. Dvesto metrov pred sneje domom njiva čaka cela svatba z muzikov.

Starešina: Dober, srečen den Njim Bog daj, gospod plebanoš (župnik).

Pop: Bor Vas je prineso, dragi gmajnarje (vaščan, gmajna pa pomeni tudi evang. versko občino).

Starešina: Visiko poštüvani gospod plebanoš! Veseli nas, ka ste nas bogali (ubogali) ino ste prišli, ar (ker) naša sneja že dugo čaka na moža, tak ka je že prek 99 let stara i 20 metrov visika.

Pop: Mir Vam bojdi! (Cela procesija ide z muzikov na sneje dom. Tam dobijo zajtrk. Po zajtrki se zberejo, se dajo kepati (fotografirati), delajo šale, muzika igra. Pred odhodom stopi pop na predganco (prižnico) i da blagoslov):

Vu imeni bora, šküjŕke (storža) pa korenja ino njegovoga staroga štora.

Lübleni moji poslušavci, štéri mate tak duga vüja (ušesa), kak ti murski (poljski, ker so polja navadno ob Muri) zavci. Znam, ka ste vi zato esi prišli, ka bi se od nas kaj čednoga (pametnega) ino dobroga navčili ino z nami tou norijo (norčijo) ta sprevodili. Zato, pomirte se pred etim norim popom ino za menov etak se zdihavajte:

O, predragi Ti nori pop, ti si tütj (tudi) velke moči, ka si nas somare (osle) tü vküper spraviti dao, naj mi vas somare tü zijamo, pa tebé, noroga popa poslušamo. Vej ste vij zato velki somarje, günci (junci) ino düplinge (tepci), ali mi, štéri vas zijamo ino poslušamo, smo pa ešče (še) dosta vékši (večji) somarge, kak pa vi. Zato prosimo Gospoda, štéri to norijo ravna, naj nam presveti našo noró pamet, ka nemo več nikdar takšo somarijo zijat ino poslušat šli.

Nadale, molimo se za te betežne (bolne) stare dolinske devovjke, štere so vu etom fašenki nej mogle moža dobiti; zdaj pa trpijo vu srčni betegaj (bolečinah) svoji, liki (kot) po imeni: Žganik Trejza, Močnik Gütkka, Kaša Liza, Pšenica Šarika, Žito Sidika, Šküjŕka Magdalena ino Gjegnjed (jagned) Aranka i etak za menov se zdihavajte:

O, predragi Gospodne, nej sam mogoča bila dobiti moža, gratala (postala) mi je drvena (neobčutljiva) moja koža. Vi, pükľavi (grbasti) gospod plebanoš, štéri tü (tukaj) pred nami stojíte kak en nemi Janoš (Janez), Vi ste nam vse to krvi, ka ste nam takše tanače (nauke) davali. Vi ste pravli: „Ne vzemi si siromaka pa tüdi ne manjaka (lenuha). Raj si vzemi bogaca (bogataša) ino poštenjaka. Mi smo Vaš nori tanač bogali, zdaj pa moremo bor vlečti. Tisti (bogataš) je pa nej prišo, pa či je gli prišo je tütj včasi odišo. Mi, stare sirote dolinske devovjke, smo gli takše sirote, kak na drevi tužne sojke (šojje). Zdaj stojimo pri eti (teh) nemi koläj, kak edna stara gos na dvori. Moja mati so meni to pravli: Idi ti za ženó k polanskomi Pavli! Ne sam ji štela bogati, zdaj pa morem bor vlečti. Eden se je ednok (slednjič) znajšo, pa je tütj naskori (hitro) odrajžo. Na kraci (kratkomalo), gda smo se najeli, so stari Krnjaž (navihanec), starešina, za erbijo (doto) pitali. Moj oča so vse obečali, ka so zmogli: eno vreče mesa, eno sunce, eden mesec, dve djaboki (jabolki), eden djam (kos) goríc, pod žlakom stüdenec, štéri je od funduša (prostor, kjer stoji hiša in gospo-

darska poslopja) ne preveč daleč ino za potrebščino tudi edno prdlačo. Da je mladoženec to čuo, je včasi odišo. Nanč (nití) je nej pravo „Zbogom ino Bog pláti (hvala),“ liki je odbejžo. Bog ne dáj ešče edno tákše leto kleti, ka bi mi mogle pá (zopet) telko trpeti, ka bi mogle po etoj blatnoj cesti bor vlečiti. Rajši vzemem kakšega štéc (koli) pijanca, liki bi ostala stara dolinska devojka.

Nadale molmo se, predragi poslušavci, za te betéžne dolinske junake, šteri so vu etom fašenki dosta košar (komur spodleti pri ogle dih, pravijo, da je dobil košaro) mogli vlačiti pa so se vse spreladili. Zdaj pa trpijo vu plüčni betegaj svojí, liki po imeni: Pipa Števan, Vitéz Miška, Maček Šanodor, Podgan Lujzek, Krtofinjek (krtina) Nacek ino Düplin Tonek; i etak za menov se zdihávajte: Oh, predrági gospod, šteri to norijo ravnaš (vodíš) ino nas srmake (siromake) tú mantraš (mučíš), ka mi eti to norijo moremo delati. Ne je zadosta, ka smo telko košar mogli vlačiti, ka smo se vse spreladili, liki zdaj ešče tú vu tom velkom mrazi bor moremo vlačiti?! Prosimo tebé, ne mantraj nas več s takšim talom (deležén trpljenja). Poglední na nas drgoč (drugič) z djakšim (lepšim) obrázom. Daj nam vsakšemi eden par za dobiti. Naj de samo bogata ino lejpa, če de gli košava (razkuštrana) ino na edno oko slejpa.

Oča naš, Petrov glaš, ké si bési, doj po vési, okoli grma nika mrmra, doj po placi blato klači. Lepo te prosimo, daj ti na našoj glaví nam goste ino duge vlase (lase), daj ti našemi teli (telesu) močne roke ino bistre nogé, daj ti vu naši lampaj (ustah) močne zobé, daj ti bregé (hribe) ino dolé, daj ti vu našem logi (gozdu) edno dugo borovjé ino kusto rastovjé (hrástovje), daj ti na našoj gümli (gumno) edne močne cepé, daj ti našim kravam pa güncóm edne duge roglé, daj ti vu našem levi (svinjski hlev) edno debelo prasé ino vu zapečki mačké, ár je tvoja palica i ti si glava svojoj celoj držini (služinčadi), zdaj i na vse veke. Amen.

Po tem govoru prineso dare sneji in pop nadaljuje: Vu imeni bora, šküjčke pa korenja ino njegovoga staroga štora.

(Vadjeldjom [evangelij]): Lübleni moji poslušavci, šteri mate tak duga vüja kak murski zavci. Poslújšajte one dekležovske pete (pet stvari) reči, štere sam si za grünt (osnovo) mojega premišlavanja vó odebro. Gor zapisane najdemo vu polanskoga Pavla Agoštóna pisanom listi na petnajstom tali (poglavju) vu štrtom veršúši (vrstici tudi v pomenu stilo). Hodte ino poslújšajte reč mojo! Blajženi so ki poslúšajo reč mojo ino jo obarjejo (obdržijo). (Odloži knjigo in pridiga.)

Lübleni poslušavci! Moje pete reči to pravijo: hodte ino poslušajte reč mojo! Premislite si vi to, moje reči pravijo: hodte ino poslušajte! Poslušati ino poslušati je sto pa edno. Reč božo poslušati je kinč, bogastvo, dar, gizdavost, Bogi na diko (slavo), lüdem na čast, sebi pa na hasek (korist). Liki (toda) takše reči, kakše ste vi gnes (danes) poslušat prišli, to je samo nam, fašenskim (pustnim) nimakom na hasek, ka vam tü žepke (žepe) vö spraznimo, tak ka te s praznimi mogli domo iti. Čüdo se mi vidi, kak smo mi norci vas, tak velki šereg (skupino) čedni lüdi, se (semkaj) mogli dobiti, ka vi tü nas somare zijate ino mene borovoga popa poslušate. Gvüšno (sigurno) znam, če bi tü kaj dobroga trbelo delati, ali bi pa trbelo Boga moliti, Njemi na diko slüžiti, bi se vsakši odpovedavo. Eden bi pravo: ges nemam cajta (časa), ka morem v Soboto iti k Bati po črevle, drügi bi pá pravo: Morem iti k Tivari po kaput (suknjo), tretji pa, ka z Veržeja tetica pridejo pa njim more proti iti, štrti bi pa pravo, ka je betežen. Zdaj, da mi to norijo tü delamo, ni ednomi (nobenemu) nej trbej kaputa ino črevlov, ni ednomi ne pride tetica pa ni eden je ne betežen. Liki glejte vi, kakši nezerenski (ogromen) šereg ji stoji eti pred nami ino nas zijajo. Oni to mislijo, ka či eti nas zijajo ino poslušajo, ka njim te več nede trbelo delati, ka do njim od zdaj naprej pečeni piščanci vu lampe ino bože mane z nebes letele, kak nigda (nekoč) sveta. Lübleni moji poslušavci! Eti pred nami takši gé (se nahaja, je), ka njemi ne bi škodilo, če bi svoje delo opravlo, če bi svojo držino (familijo) tá ráno, ne pa ka eti nás somare zija. Eti pred nami stoji takša stara babica, ki je že tri leta nej v cerkev hodla, zato ka bi njej tam Bogá trbelo moliti. Samo za somarijo (oslarijo) ma pamet. Da je Trejza k sosidi šla Naniko zvat: Nanika hodte, ka ve šle v cerkev! Nanika pravi: Moje dete, ges nemo šla, ka je preveč mrzlo! Eti njej je pa zdaj nej mrzlo?! Ka njej malo te sirote lüknjice (nosnice) vküp ne zmrznejo! Lübleni moji poslušavci! Čüdüjete se, či Gospodin Bog lüdstvo kaštiga (kaznuje) s kügov, s süočov (sušo), s povodnjov, bojnov ali z ognjom. Jeli (ali) je to čüdo? Ne je to čüdo. Či bi ges Bog bio, bi vam žerjávó železge doj na glavé dao lüčati, tak ka bi vas vse vrág spogémo (vzel). S tem si zamerkajte (zapomnite), či mo meli drgoč (drugič) pá priliko (v pomenu gostüvanje), mo vam takše predgo, ka vas vse vrág vzeme. (Po tem molí Oča naš . . . in nadaljuje): Odhajaj zdaj že šereg moj po svojoj dužnosti. Či gli (ravno) ti tü norijo delaš, te zato Gospod nikdar ne ostávi (zapusti). Samo ti vu tvojoj treznoj pameti vsigdar (vedno)

dober ino pobožen krščenič boj, či si gli gnes nimak. Záto de te On rad meo. Zdaj i na vse veke, amen.“

Godba zaigra, ovi (ostali) odidejo v log bor sekat, pop i dikline domá ostánejo. Za edno vóro pride cehmešter (cerkovnik, hi se ne izgovarja) z loga po popa. Ovi ešče tam ostánejo, šale delajo, peneze (denar) pobérajó, kaštigajo (kaznujejo za različne prestopke). Bor na pol vsečejo, muzika njim pa igra. Cehmešter pri popi: Gosponi plebanoš, prosim, naj se včasí pelajo, ka nam sneha šče vujti (uiti), ár nikak (nikakor) nešče k moži iti, pa je že 99 let stara pa prek 20 metrov visika.

Pop: Idi ti, pa povej lúdem, najbolje pa starešini, naj jo gor zadržijo. Vej ges včasí pridem, pa či de mogoče, njiva zdam. (Popa s kravov pelajo. Štiri dikline njemi svetijo, cehmešter peneze pobérajó po celoj poti do loga. Gda (ko) je pop že za viditi, njemi vsi z muzikov proti idejo. On telko s kolami stáne, ka njim da blagoslov in začne): Vu imeni bora, škújke pa korenjá ino njegovoga stároga štora. Mir vam bojdi. Dajmo valo (hvalo). Ravniteli ete norije. Naj nas on blagoslovi, naj nam dá srečo, tak ka mo ešče gnes od tej fašenski nimakov si napunjene žepke meli! Amen. (Pelajo se v log, muzika njim igra . . .)

(Se bo nadaljevalo)

Prekmurska pesem

Erna Muser

Ne hiše, ne človeka na obzorju,
v bleščečem snegu mrka, vitka debla,
molčijo polja, jagnjedi molčijo.

Povsod tišina, žalostna samota,
besede neme, solze zadržane
in misli, ki v poljane se gubijo.

O, vse tako, kot sem nekoč sanjala,
samo grobovi v poljih še stoterni
pod smrekami, med gabi se vrstijo.

Veselo pisemce

Fred Kališ

Pozdrav! in naj nikar Te ne vznemirja
sporočenih besedi mrtvaški duh,
veš, še kar lepó odložil ves življenjski sem napuh
in tiho se preselil v kraje večnega premirja.

Biló pa je tako, da jekleni ptíči budnico so peli
in darove zaželeno spuščali z nebá —
jaz sem ravno mislil na humanost tegale svetá,
kar trešči poleg čudna vaza — z nje so nageljni rudeči vzplameneli.

Podrlo me je . . . in kovinski drobcí so me hipoma zadeli,
v možganih v mehko se zarili, in prav pod srcem
lastno kri lahko zajemal bi z velikim vrčem . . .

Zdaj je proč že vse, zdaj so me krokarji in črvi v varstvo vzeli
in kakor vsepovsod po tej razdrapani ravnini —
zdaj pri meni že pošteno se piruje, hej! — in pa kolíni.

Z A P I S K I

Nekaj o Madžarski. Osnova madžarske zunanje politike od trianonskega miru po propadu Avstro-Ogrske je revizionizem, težnja po zopetni združitvi vseh dežel krone sv. Štefana. S priključitvijo avstrijske republike k tretjemu Rajhu so morale seve utihniti vse želje po Gradiščanski, niso se pa Madžari nikdar odpovedali pokrajinam, ki so jih dobile ČSR, Rumunija in mi. „Nem, nem, soha!“ so napisali Madžari na spomenik ob glavnem nastopišču na postaji v Satoralja-Ujhely ob madžarsko-slovaški meji. „Ne, ne, nikdar! Ne, ne, nikdar ne pozabimo! Ne, ne, nikdar se ne pomirimo“.

Dokler Nemčija ni raztrgala versajskih spon in še Mussolini ni bil ekspanziven, so bili Madžari uklenjeni v Benešev obroč Male antante (ČSR, Rumunija, mi). Monakovski dogovor štirih, ki je ČSR vzel

Sudete, je omogočil dunajsko arbitražo (razsodbo), po kateri so Madžari dobili južno Slovaško s Košicami in južno Podkarpatsko. Ob lanski odcepitvi Slovaške in ob Hachovi kapitulaciji v protektorat so si Madžari osvojili še preostalo Podkarpatsko. Po razkosanju Poljske so na Karpatih postali mejaši SSSR.

Revizionistična Madžarska se je zunanje-politično vedno opirala na svoje stoletne prijatelje Italijane. Protiversajske in protitrianonske težnje so jo zblížale z Nemci, vendar to prijateljstvo ni tako enostavno ko stara ljubezen z Italijani. Nemci so prevelika sila, da bi bili ob njih veliki tudi sosedge Madžari — ni pa lahko biti majhen magnatom, ki so že od l. 1001. združeni v samostojnem kraljestvu svetostefanske krone. (Madžarska je še vedno kraljestvo, Habsburžanov ni ni bilo mogoče restavrirati, regent je postal in je še bivši admiral in mornarski pobočnik starega cesarja Franca Jožefa Nikolaj Horthy, ki je bil v povojnih zmedah vodja belih teroristov proti komunističnemu diktatorju Beli Kunu). Vlada se veže s Hitlerjem iz revizionističnih računov, puščičasti križarji (naslanjajo se predvsem na malomeščanstvo!) tudi iz ideoloških simpatij. Glede Rusov bi oficielna in nacionalistična Madžarska najrajši videla, da bi jih ne bilo, da bi bili vsaj čim bolj vstran od Karpatov. Vsak hip se utegnejo pojaviti v Podkarpatju, kjer jih pričakuje slovansko ljudstvo, a tudi med Madžari samimi, med nižjimi sloji, so na dobrem glasu.

V zvezi s tem je poučno, kako je v pretežno agrarni Madžarski porazdeljena zemljiška posest (mišljena je Madžarska pred dunajsko priključitvijo južne Slovaške in brez Podkarpatske Ukrajine). Tretjino vse orne zemlje ima 980 ljudi — magnatov, ki so najbolj vneti za revizijo, ker so izgubili obsežna veleposestva. Ta gospoda si je znala s silo, z bleskom in z visoko odmaknjenostjo ohraniti oblast in iz nje izvirajoče koristi. Znala si je pa tudi vzgojiti „srednji stan“, ki ga je materialno in čustveno pritegovala iz nižjih družbenih plasti v zavetje in senco visokega bleska — seveda samo v tolikem številu, kolikor je bilo potrebno za vzdrževanje sistema. Izrabljanje parvenijskih ambicij nižjih slojev je bilo slej ko prej temelj madžarske vzgoje. Znala si je vzgojiti zagrizeno nacionalistično revizionistično meščanstvo — z odvracanjem krivde za gospodarske težave na trianonske zmagovalce. Vendar to meščanstvo ni več enotno ko nekoč. Hitlerjevski puščičasti križarji v magnatsko-fevdalno slavo in sistem ne verujejo več. — Tudi nadaljnja šestina orne zemlje je v rokah magnatov.

Teh manjših magnatov, a za naše pojme še vedno velikih, je 1112. Nato je okrog 250.000 manjših posestnikov, po naše veleposestnikov v posesti do 150 oralov. (Pokojni gospod Hartner iz M. Sobote, ki je bil v ogrskem parlamentu poslanec, je bil pristaš maloposestniške stranke). 600.000 je kmetov, ki pa jim manjka zemlje in si morajo pomagati kot poljedelski delavci. 1,130.000 seljakov je brez zemlje (od 8,600.000), kar je najvišji odstotek poljedelskega prebivalstva brez zemlje na vsem svetu.

Madžarsko visoko plemstvo je za navadne zemljane še vedno čudovita družba, čeprav je z zmanjšanjem Madžarske zgubila precej moči in bogastva. Pripadniki Eszterházyjev, Karolyijev, Czekonitchev, Hunyadyjev, Telekijev, Szaparyjev varujejo zadnjo senco leska, ki mu v Evropi ni ravnega (podobna gospoda na Poljskem je doživela polom lani). Eden izmed Eszterházyjev je porabil nekoč Tizianovo sliko za podlago svojemu plašču, Karolyi je poslal svoji ljubici dragoceno steklenico tokajca s posebnim vlakom.

Zgodovina pa pozna: dalje, naprej — ne pozna: „soha!“

Odkrili so nov svet. Zdi se, da pišejo toliko, kot bi odkrili nov kontinent ob vsaki ekskurziji v Prekmurje. Saj je ta pokrajina zelo daleč nekje, saj je nekoč višji ljubljanski stražnik vprašal, v kateri banovini je Murska Sobota. Pa naj bo! Ljudje prihajajo v Prekmurje, se čudijo lepim njivam, tihi lepoti; najbolj pa so navdušeni nad ganljivim sprejemom in dobro zakusko. Zakaj ne, ko je vendar Prekmurje bogato; in kakšno je v resnici — vedo samo noči in zakajene gostilne. Čemu bi „tujcu“ pripovedovali o vsem, da nas bo pozneje še sram, ko bomo brali kaj resničnega o sebi v neumnih frazah?

Po obisku slovenskih novinarjev v Prekmurju je VI. Regally napisal v Slovenskem narodu (4. maja): „V tej tiskarni (Prekmurski) so tiskali vse liste, ki so dramili naše Prekmurce in jih izpodbujali v slovenski narodni zavesti. Tam tiskajo „Mursko Krajino“, **edini list našega Prekmurja pisan v čisti slovenščini** (podčrtal pisec), poleg njega pa še nekaj nabožnih katoliških (!) in luteranskih listov, koledarjev in podobnega.“ Prepričan sem, da pisec ni hote pozabil navesti „Mladega Prekmurca“, ki izhaja že četrto leto in v čistejši slovenščini in je tudi tehtnejši po svoji vsebini kakor „Murska Krajina“, ampak da mu ga je nekdo nalašč, bodisi iz osebnih ali drugih vzrokov zamočal. Čudno, odkril je, da izhaja nekaj „nabožnih katoliških listov“

v isti tiskarni z luteranskimi. To je bilo samo nekoč zaradi finančnih in drugih podobnih vzrokov. Toda zdaj je to samo še papirnata toleranca.

Ekскурzija botanikov in zoologov, ki je od 10.—13. maja raziskovala Prekmurje na črti: Lendava, Hotiza, Turnišče, M. Sobota in od tu pa Hodoš, Veliki Dolenci, Šalovci, Križevci, je res odkrila nov „svet“. Zoologi so našli v mlakah okoli Turnišča veliko množino alge volvox, ki je važen biološki objekt in je ni najti nikjer v ostali Sloveniji; tako da so jo zoologi in tudi medicinci ljubljanske univerze poznali zgolj teoretično. Nabrali so še mnogo živali, vendar še niso vsem določili razreda, kamor spadajo.

Pa tudi botaniki so odšli s trofejami: z velikimi šopki belih narcis (*narcissus poeticus*), ki imajo širše in bolj bele liste kot goliške. V bližini teh pa cvetejo močvirski tulipani, ki rasto le še na ljubljanskem barju in v okolici Črnomlja. V okolici Gradišča so našli trapo natans, kateri pravijo domačini gūncova glava. Najbolj pa jih je začudil blagodišeči volčin, ki pokriva okolico Hodoša. Po ostali Sloveniji je zaščiten, tam pa so ga polni travniki in se nihče niti ne zmeni za njegove drobne rdeče cvetove.

Vendar niso mogli spoznati celotne prekmurske folklore, ker še večina rastlin ni bila v cvetu. Tako so ti res odkrili nov svet in to tiho, brez posebne reklame.

Ob jubilejni razstavi (1900—40) slovenskih slikarjev in kiparjev je razstavil Karel Jakob tri platna: med njimi je bil tudi Sagadinov portret, ki pa je visel v temnem kotu, da ni prišel do izraza. O razstavljenih delih ne moremo izreči ne graje ne hvale.

Miško Kranjec je imel na povabilo slavističnega kluba na ljubljanski univerzi koncem maja v Ljubljani predavanje o junaku in karakterju v slovenskem slovstvu. Pri tem je vsestransko in poljudno očrtal „vlogo“ prvega in drugega ter pokazal na predstvenost in utemeljenost opisovanja človeških značajev. Predavanja se je razen akademikov udeležilo precejšnje število ljubljanskih kulturnih delavcev.

Pri Srbski književni zadrugi so izšle v srbščini štiri povesti Miška Kranjca v prevodu Toneta Potokarja, ki je tem „Pripovetkam“ napisal tudi uvod.

Izšla je v maju knjiga Miška Kranjca „Do zadnjih meja“ na 480 straneh. Daljše poročilo o njej bomo objavili v prihodnji številki. V juniju je izšla „Povest o dobrih ljudeh“ pri Slovenski Matici.

Trdkova razmišljanja v zadnji številki M P „Gospodarsko življenje Prekmurja“, kjer govori o reformah, ki bodo na podlagi „proučevanj gospodarsko-socialne strukture“, katerim je načrtal „pot skupnosti pospešeni ekonomski razvoj“, „temeljito popravile osnove in pogoje življenja“, so vznemirila urednika „Straže v viharju“, da je napisal v zadnji številki: „Trije primeri iste šablonske frazeologije o treh izrastkih našega levičarskega materializma, od katerih je „Slovenska mladina“ kot prva odkrito povedala, da ta dialektično-materialistična pot vodi v komunizem“. „Popotnik“ in „Mladi Prekmurec“ te odkrite izpovedi zaenkrat še nista podala.“

Ne vem, kako hočejo „Stražarji“ rešiti socialno vprašanje, katero vidijo samo ob potrebi, ko gre za lastne koristi. In tako podtikanje in zakrknjena oskosrčnost nas ne bosta mogli rešiti iz obupnega položaja, ki je že neznosen za delavce, kmete in tudi za inteligente.

V Soboškem parku je postavljen spomenik prvim prekmurskim književnikom v obliki knjige. Na platnicah je napis: V dvajsetem letu osvoboditve Prekmurja v trajen spomin vsem, ki so s slovensko besedo budili in dvigali svoje rojake. — Na drugi strani: Katekizem 1715 / /prva prekmurska slovenska knjiga / Franc Temlin / * Nouvi Zakon / Što de tak kráto našim med Mürom / i Rábom prebívajoučim Slovenom te / sv. bože knige na svoj jezik obračati / Štefan Küzmič 1723—1779 * Dela Mikloša Küzmiča 1737—1804 * Lüdstvo se pokvári, či ne bode melo / knige i poštenoga čtenjá — celi moj / žitek na tom bode, naj vas pomagam / Dr. Franc Ivanoci 1857—1913 * Spomenik še ni popolnoma dogotovljen.

ŽELEZNINO NA DROBNO IN DEBELO

nudi ugodno trgovina

KARDOŠ JOSIP

v M. Soboti

NAJBOLJŠI ČEVLJI SO

PEKO * PEKO

čevlji slovenskega izdelka

BRUMEN JOŠKO

v M. Soboti

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

KARDOŠ JOSIP

v M. Soboti ugodno nudi

ŽELEZNINO NA DROBNO IN DEBELO
